

95. YIL DÖNÜMÜNDE ÇANAKKALE ZAFERİ

Kemal TURAN*

ÖZET

Çalışmanın amacı, Çanakkale Savaşlarında Türk askerinin ifadesi güç mahrumiyet içerisinde, tahammülü oldukça zor şartlar altında metanetle vatani için o dönemde en modern silah ve cihazlarla donatılmış kat, kat üstün düşman kuvvetlerine karşı 95 yıl önce kazandığı zaferin sevinç ve heyecanını Türk milletiyle bir kere daha paylaşmak ve onlara, özellikle gençlere aynı duyguyu yaşatmaktır. Ayrıca bu araştırmayla, ileride bu konuda yapılacak çalışmalara katkıda bulunma amacı güdülmektedir.

Çanakkale Boğazı'na hakim olma mücadelesi, I. Dünya Savaşı'nın en önemli olaylarından biridir. Çünkü burada cereyan eden muharebe, hem deniz kuvvetleriyle Boğaz'ın zorlanması ve böylece tahkimat ve kara birliklerine karşı saldırıya geçilmesi, hem de kara ve deniz kuvvetlerinin müşterek taarruzu bakımından benzeri görülmemiş bir harekâttir.

Çanakkale Savaşı, Deniz harekâtı ve Kara harekâtı şeklinde iki dönemde cereyan etmiştir. Çanakkale cephesi, I. Dünya Savaşı'nda, tarihin en kanlı savaşlarının yapıldığı ve metrekaresine 6000 merminin düştüğü, doktoru, mühendisi, ekonomisti, öğretmeni, öğrencisi, esnafı ve çiftçisiyle topyekûn istiklâl mücadelesine giren bir ulusun yaklaşık 250.000 şehit ve kayıp vererek, sonuçta büyük bir zaferin kazanıldığı yerdir.

Anahtar Kelimeler: Çanakkale Boğazı, Çanakkale Zaferi, Kahraman Mehmetçik, Nusret Mayın Gemisi.

ÇANAKKALE VICTORY IN THE 95th YEARS

ABSTRACT

The aim of this article is to show and share the joy and excitement of the victory which was won by the Turkish soldiers against a superior enemy force which was equipped with the modern and advan-

* Prof. Dr., Kırklareli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi.

ced weaponry in the Çanakkale War. Ninety-five years ago, the Turkish victory was won under the conditions of extreme difficulty. This article also aims to contribute future studies in this subject. The struggle for the control of Çanakkale Strait is one of the most important events of the First World War because it was unique in terms of the combined land and naval operations against the Turkish fortifications and land forces.

Çanakkale War was composed of naval and land operations. Çanakkale front, in the First World War, was one of the bloodiest battles of humanity because there were 6000 bullets for m2. Doctors, engineers, economists, teachers, students, traders and farmers of the Turkish nations joined this struggle of independence and won this great victory by losing 250.000 casualties.

Key Words: Çanakkale Strait, Çanakkale Victory, Mehmetçik, Minelayer Nusret.

Giriş

Çanakkale Boğazı, çok eskiden beri ticari, siyasî ve askerî açıdan stratejik önemi haiz bir yerdir. Bu bakımdan İtilâf Devletleri'nin, Çanakkale'yi ele geçirmek için bir takım politik amaçlı planlar yaptıkları görülmektedir. Şöyle ki: Osmanlı Devleti'nin başkenti İstanbul'u alarak toprakları ikiye bölüp devleti saf dışı bırakmak, Osmanlı'ya karşı Balkan devletlerini birleştirmek ve zor durumda bulunan Çarlık Rusyası'na ekonomik ve askerî yardımda bulunmak amaçlanmaktaydı (Kayabak - Arslanoğlu 1975:41). Rusya'ya yardımın ulaştırılabilmesi, ancak Boğazlar geçildiği takdirde mümkün olabilecekti (Yıldız, 2004:41). Çünkü Almanya ve Avusturya, Rusya ile İtilâf Devletleri'nin irtibatını kesmişti. Gerçi, İtilâf Devletleri'nce, Rusya'ya ulaşmanın başka yolları da vardı. Ancak en iyisi, senenin her mevsimi ulaşımına açık olan Çanakkale Boğazı'nı geçerek Marmara Denizi'nden İstanbul Boğazı'yla Karadeniz'e ulaşan yoldur (Çamoğlu, 1953:6-7, Aksan, 2007:16, 48-49). Bu bakımdan, İtilâf Dev-

letleri, Karadeniz'e ulaşmak için, bütün savaş planlarını Çanakkale üzerine kurmuşlardır.

I. Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi'nde yapılan savaşlar, 19 Şubat'tan başlayarak 18 Mart 1915 günü Türk zaferi ile sona eren dönem ve 25 Nisan 1915'te başlayıp yaklaşık bir yıl kara savaşlarının sürdürüldüğü ve ikinci büyük Türk zaferi ile sonuçlanan dönem olmak üzere iki aşamada cereyan etmiştir. Bu savaşlarda iki taraf da tüm gücünü ortaya koyarak mücadele etmek zorundaydı. Çünkü Çanakkale Cephesi, Savaş'ın kaderini değiştirecek önemli bir cephe idi (Aksan, 2007:7).

Çanakkale Deniz Harekâtı

Boğazların donanma ile geçilmesi, Fransa'dan 4 zırhlı gemi, 6 top çeker, 12 torpil tarayıcı, 4 denizaltının alınması ve müşterek donanma komutanı Amiral Corden'in olmasının yer aldığı savaş planı, 28 Ocak 1915'te İngiliz Savaş Meclisi'nce kabul edilmişti (Aksan, 2007:48-49). Amiral Corden'in hazırlamış olduğu saldırı planı dört aşamalıydı: 1. Boğaz girişindeki tabyaların susturulması. 2. Girişten itibaren Kepez Burnu'na kadar olan orta müdafaa hattının tahribi. 3. Kilitbahir-Çanakkale arasında Boğazın dar olan kısmındaki merkez tabyaların tahribi. 4. Denizdeki mayınların temizlenmesi ve Boğaza hakim tabyaların işgal edilerek Marmara'ya geçilmesi (Albayrak-Yılmaz, 2007:29-30).

Bunun üzerine, Türk tarafında savaş ihtimaline karşılık Çanakkale Boğazı'nın tahkim edilme işine girişildi. Boğazın içi, Avrupa yakasında 6 tabya ve 7 ağır batarya ile, Anadolu yakası ise 8 tabya ve 3 ağır batarya ile kuşatılmıştı. Bütün tahkimat eskiydi. İstihkâmlarda, genelde 1885-1900 model Alman Krupp topları ve Boğaz'ın girişindeki grupta 15-20 cm'lik 20 adet, iç kısımda ise 15-35,5 cm'lik 103 top ve çok kullanılmış 21 cm'lik 22 adet havan topu yer alıyordu. 24 cm çapındaki uzun menzilli toplar 14.800, 35,5 cm çapındaki toplar ise 16.900 metre mesafedeki hedefleri dövabiliyordu.

Diğer yandan, 10 Ağustos 1914 günü Göben ve Breslau adlı savaş gemilerinin Çanakkale Boğazı'na girmesinden sonra, Boğaz'ın

girişine iki sıra deniz mayını döşenmişti. Ayrıca, Boğaz'a gece yüze-yi aydınlatın diye iki projektör yerleştirilmişti (Pomiankowski, 1990:99).

İngiliz süvari birliğinin gelmesi üzerine, Boğaz'ın içindeki tahkimatın güçlendirilmesi için, mevcut araç-gereç, teçhizat ve mühimmatın kullanılmasına karar verilerek aşağıdaki şekilde tertibat alındı:

a. Karanlık Körfezi'nin her iki yakasındaki tepelere 15 cm'lik 8 sahra obüs bataryası (Alman Albay Weber komutasındaki 8. Türk Topçu Alayı) mevzilendirildi. Bu topların mermilerinin, düşman savaş gemilerinin güvertelerinin zırhlarını delegecek güçte oldukları tahmin ediliyordu.

b. Türk savaş gemilerinde bulunan fazla olan 15 cm'lik süratle ateş edebilen toplar sökülerek Boğaz'ın her iki tarafındaki mevzilere yerleştirildi.

c. Tabyaların ateşini takviye için Mesudiye, Barbaros Hayrettin ve Turgut Reis adlı eski küçük tonajlı Türk gemileri, önce Kepez Burnu arkasında, daha sonra Çanakkale ve Nara'nın arka tarafına mevzilendiler.

d. Düşmanı yanıltmak için, su yolunun muhtelif yerlerine sahte toplar yerleştirildi. Amaç, düşman bataryalarından çıkan mermilerin asıl hedeften sapıtılması idi.

e. Suvla'da 9 sıra mayın daha denize batırıldı. Ayrıca, mayınların düşman mayın tarama gemileri tarafından temizlenmesine mani olmak için, mayınlı bölgeleri kavrayacak şekilde Boğaz'ın her iki tarafına hafif bataryalar mevzilendirildi.

f. Suvla'daki mevcut 10 aydınlatma cihazına ek olarak 8 adet projektör kuruldu.

g. Nara'da denizaltıların Marmara Denizi'ne geçişlerine engel olmak için 68 metre derinliğe varan bir çelik ağ çekildi (Pomiankowski, 1990:99-100, Mühlman, 2004:121).

Öte yandan, düşman kuvvetlerinin olası bir çıkartma harekâtına karşı, Boğazların emniyeti bakımından, 2. Piyade Tümeni (7. ve 9.) ile 6 Jandarma taburu memur edildi.

3 Aralık günü Kepez yakınlarında bir denizaltı su yüzeyine çıktığında, o sırada orada demirli bulunan “Mesudiye” adlı eski geminin torpido atışıyla karşılaşınca suya dalarak kayboldu. 15 Ocak 1915’te Nara’daki karakol tarafından oradan denize sarkıtılan tel ağın zorlanarak kırıldığı fark edilip, bunu yapanın bir düşman gemisi olduğu görülünce hemen bataryalarca ateş açıldı. Bu “Safir” isimli bir Fransız denizaltısı idi ve açılan ateş sonucu mürettebatıyla birlikte esir alındı (BOA, HR. MA, 1118/4).

İngiliz cephesinde ise bir hareketlilik belirdi. Çanakkale Boğazı önlerinde bulunan düşman donanması gittikçe güçleniyordu. Şöyle ki: 16 İngiliz savaş gemisi ve kruvazörüne Ocak ayı başında 4 Fransız savaş gemisi ve bir de Rus kruvazörü “Askald” katılımıyla gemi sayısı 21’e yükseldi (Pomiankowski, 1990:102-103).

2 Şubat 1915 günü birkaç düşman savaş gemisi Boğazın girişindeki tabyaları topa tuttu. Daha sonra, 19 Şubat günü ise 12 düşman savaş gemisi görünerek tabyalar ve bataryaların üzerine 8 saat süreyle uzaktan mermi yağdırdı. Diğer yandan, 25 Şubat günü de 10 düşman deniz topçu bataryası tarafından 7 saatlik bir ateş sonucu Türk topçusu mevzisinden söküldü ve tabyalar da tahrip edildi (BOA, DH. EUM. VRK. 14/69). Türkler, burada 14 şehit ve 18 de yaralı verdi (Çamoğlu, 1953:23-29, Aksan, 2007, s. 51).

Daha sonraki günlerde, İtilâf Devletleri’nin, tahrip edilen tabyaların yakınında küçük birlikleri karaya çıkarma girişiminde bulunmaları üzerine, Enver Paşa, Çanakkale Boğazı’ndaki mevcut kuvvetleri, 2 Piyade Tümeni (5. ve 11) ile takviye ettirdi. 5 Piyade Tümeni ile 6 Jandarma taburu, Mart ayı başında Çanakkale Boğazı’nın her iki yakasında bulunduğu sırada, bu birliklere, İstanbul’da yeni teşkil edilen 19. Piyade Tümeni de (Albay Mustafa Kemal Bey komutasında) katıldı (Albayrak-Yılmaz, 2007:38).

Öte yandan, I. Kolordu kumandanlığına getirilen Mareşal Liman Von Sanders, Marmara Denizi’nin kıyılarını ve İstanbul’un çevresini piyade ve topçu birlikleriyle kuşatarak savunmaya geçti.

Bu sırada, İstanbul'a karşı harekete geçecek olan bir Rus kolordusunun Odessa'da toplandığı haberleri üzerine İstanbul Boğazı'nın Karedeniz kıyıları topçu birlikleriyle tahkim edildi.

Böylece, hem Çanakkale'de, hem de İstanbul Boğaz'ında yedek olarak 9 piyade tümeni, kolordular içinde aşağıdaki gibi hazır hale getirildi (Pomiankowski, 1990:104).

- II. Kolordu (2 piyade tümeni): Edirne'de,
- VI. Kolordu (2 piyade tümeni): Bakırköy'de,
- V. Kolordu (3 piyade tümeni): Üsküdar'da,
- IV. Kolordu (2 piyade tümeni): Bandırma'da.

Çanakkale Boğazı girişindeki tahkimatın tahrip edilmesinden sonra, düşman bataryaları, Karanlık Körfezi'nin her iki tarafındaki tepelerde mevzilenen Türk topçu birliklerini, Dardanos bataryasını ve Boğazın iç kısmındaki tabyaları bombalamaya başladı. Boğazın girişinde hazır tutulan bir gemi ile uçakların müşterek ateş tanzimi ettiği sırada, Queen Elizabeth savaş gemisi de, 38 cm'lik toplarıyla Saros Körfezi-Gelibolu Yarımadası üzerinden hem tabyaları hem de Boğazın içindeki bölgeleri topa tutuyordu.

Diğer yandan, Türk sahil bataryalarının şiddetli ateşine rağmen, düşman topçu birlikleri Karanlık Körfezi'ni mayınlardan temizlemeyi ve ilk sıradaki mayınların bir kısmını kaldırmayı başardılar. Ancak, bunlar obüs toplarına ve Dardanos bataryasına uzaktan ateş yaptıklarından pek tesirli olamıyordu.

7 Mart 1915 günü öğleden sonra 4 İngiliz savaş gemisi, Karanlık Körfezi'ne girerek Dardanos ile körfezdeki tabyaları şiddetli top atışına tuttuğu sırada, Queen Elizabeth de iç kısımlara hücumla Kabatepe tabyalarını, Fransız gemileri ise Saros Körfezi'nden Bolayır tahkimatını bombalıyorlardı. Dardanos bataryası, düşman gemilerinin binlerce top mermisine maruz kalmasına rağmen, pek hasar görmemişti. Ancak o gün (7 Mart günü) batarya komutanının gözetleme yerine 15 adım mesafeye düşen bir mermiyle kumandanla birlikte tüm askerler şehit olmuştu (Pomiankowski, 1990:105, 108).

18 Mart öğleden önce İtilâf Devletleri'nin 14'ü İngiliz, 4'ü Fransız olmak üzere 18 zırhlı, birçok kruvazör, torpido muhripleri, 20 denizaltı, 14 uçak gemisi, 200 uçak olmak üzere yaklaşık 300 gemiden oluşan muazzam bir deniz filosu ile Boğaz'a hücumuna karşılık, Türkler ise sadece 4 uçak ve 6 gemiyle karşı koymaya çalışıyordu (Aksan, 2007:50, Çamoğlu, 1953:27).

18 Mart günü öğleye doğru tüm İngiliz ve Fransız savaş gemilerinin, Çanakkale Boğazı'na girdiği ve tahkimatlara karşı hücumu geçtiği haberi İstanbul'a ulaştı. Bunun üzerine hükümet çevrelerinde ve diplomatik temsilciliklerde büyük bir hareketlilik başladı. Hükümetin ve temsilciliklerin Anadolu'ya nakli işlerine başlandı (Mühlman, 2004:61). Ancak akşama doğru Türklerin büyük bir zafere kazandığı haberi geldi. 4 düşman zırhlı gemisi batırılarak saf dışı edilmiş, birçokları da hasar görmüştü. Böylece bütün düşman gemileri savaş alanını ve Çanakkale'yi terk etmişti.

Bu savaşın seyri General Pomiankowski'ye göre şöyle olmuştu: 18 Mart günü öğleden önce düşman donanması Çanakkale Boğazı önünde görünmüştü. Başta İngiliz filosu seyrediyordu. Bunu 6 ya da 7 kadar büyük savaş gemisi, birçok torpido gemisi ve muhribi ile belli bir mesafeden 4 Fransız savaş gemisi takip ediyordu. Bu gemilerden başka 6-8 gemiden oluşan ikinci bir İngiliz filosu ise Boğazın girişinde bırakılmıştı.

Savaş, önce İngiliz ve Fransız gemilerinin tabyaları topa tutmasıyla başlamıştı. Bunun üzerine Türk topçuları da ateşe karşılık vermişti. Böylece karşılıklı şiddetli top ateşi başlamıştı. Öğleden sonra düşman gemilerinden 2'si, ya da 4'ü ağır hasar görmüştü. Bunlardan biri, 35,5 cm'lik bir toptan çıkan merminin cephane deposuna isabet etmesiyle Boğazın sularına gömülmüş, bir diğeri de (Goulois) ise Bozcaada yakınlarında batmıştı (Mühlman, 2004:64, BOA, HR. MA, 1123/38).

18 Mart günü öğleden sonra Irresistible ile Queen isimli İngiliz savaş gemilerinin makine daireleri isabet alarak stop etmişti. Diğer gemiler de aynı şekilde hasar görmüştü. Böylece bütün donanma Çan-

nakkale'den çekilmeye başlamıştı. Geride sadece Irresistible ile Queen adlı hasarlı gemiler bırakılmıştı. Mayına çarparak yara alan Irresistible zırhlısı kısa süre sonra batmıştı. Gemideki personelden sadece 28 subay ile 582 er kurtulabilmişti (Kayabak-Arslanoğlu, 1975: 57). Ocean zırhlısı ise Seyit onbaşımın sırtlayarak Niğdeli Ali'nin de yardımıyla namluya sürülen merminin güvertesine isabet etmesiyle Boğazın derin sularına gömülmüştü (Aksan, 2007:81-82, 85).

Bu savaşta, Türklerin 15 cm'lik obüs toplarıyla 1466 atış yapılmış, geride 3334 mermi kalmıştı. Dardanos bataryası 715 mermiden sadece 115 tanesini atmıştı. Anadolu kıyısındaki Hamidiye tabyasından 75 atış yapılmış geride 525 mermi kalmıştı. Mecidiye tabyasından 93, Nizamiye tabyasından ise 33 atış yapılmıştı. Bu durumda mevcut cephanenin ancak 1/3 ünün sarf edildiği anlaşılmaktadır (Pomiankowski, 1990:109).

Sonuç itibariyle, 18 Mart Savaşı, Türklerin zaferiyle sona ermişti. Bu da, sadece donanma ile Çanakkale Boğazı'ndan geçmenin mümkün olamayacağını göstermektedir. Nitekim, Amerikan Büyükelçisi Morgenthau raporunun bir yerinde: "Bu savaşta hasar gören 10 ilâ 12 geminin yerine yenilerini sevk etmiş olsalar bile, aynı esaslarla girişilecek yeni bir hücumun akıbeti 18 Mart'takinden pek farklı olmayacaktır" sözüyle Türk zaferi konusundaki görüşünü açıkça ifade etmektedir (Pomiankowski, 1990:110-111).

18 Mart 1915 savaşıyla, Çanakkale savaşlarındaki ilk Türk zaferi kazanılmıştır. Bu savaşın asıl kahramanı Yüzbaşı Hakkı komutasındaki "Nusret" mayın gemisi ve mürettebatıdır (Bulut-vd. 1986:21-22). Çünkü, Nusret gemisince, 7/8 Mart gecesi, sisli bir havada, Erenköy Koyu'na 100 metre aralıklarla 4,5 metre derinliğe varan 26 mayın döşenmiştir. Buradaki mayınlar, Erenköy Koyu'nu gemilere kapamak amacıyla kıyıya paralel uzayan hat şeklinde döşenerek değişik bir taktik uygulanmıştı (Albayrak-Yılmaz, 2007:35).

İtilâf Devletleri'nin bu savaşta yenilgisi tüm dünyada şaşkınlık, Türklerde ise sevinç yaratmış ve moraller yükselmiştir. Bu parlak zafer karşısında heyecanlanan devrin Padişahı V. Mehmed Reşad ka-

leme sarılarak Kahraman Mehmetçiğe övgü dolu sözleri ihtiva eden aşağıdaki mısraları yazmıştı: (Saraçoğlu, 1953:67-68).

“Savlet etmişti Çanakkale’ye bahr ü berden
Ehl-i islâmın iki hasm-ı kavisi birden

Lâkin imdât-ı ilâhi yetişip ordumuza,
Oldu her bir neferi kal’a-i pulâd beden

Asker evlâtlarının pişgeh-i azminde
Aczini eyledi idrak en nihayet düşmen

Kadr-ü haysiyeti pâmâl olarak etti firar
Kalb-i islâma nüfuz eylemeye gelmişken

Kapanıp secd-i şükranâ (Reşad) eyle dua
Mülk-i islâmı Hüdâ eyledi daim me’men.”

Çanakkale Savaşı’nda Kara Harekâtı

İtilâf Devletleri, 18 Mart yenilgisinin öcünü almak ve olumsuz etkisini silmek için, bu defa İstanbul’u kara yolunu takip ederek ele geçirmek istediler. Böylece Gelibolu Yarımadası’na asker çıkarmaya karar verdiler.

İtilâf Devletleri’nin, Çanakkale Boğazı’na karşı büyük bir harekâta geçmeyi planladığı, bu amaçla adalarda 40 bin Fransız ve 50 bin İngiliz askerinin bulunduğu ve bu kuvvetlerin kumandanlığına da General Hamilton’un tayin edildiği öğrenilmişti.

Alınan bilgiye göre, bu kuvvetlerin asker sayısı 90 bini bulmaktadır. Topların adedi de 150’ye ulaşmıştır. 108 nakliye gemisi, 15 İngiliz zırhlısı, 9 kruvazör, 30 kontr torpido, 33 mayın tarama gemisi vardır. Fransa, 5 savaş gemisi ile 2 kontr torpido, Rusya, 1 kruvazör ile savaşa katılmaktadır.

Çanakkale cephelerinde bulunan Türk kuvvetlerinin toplam mevcudu 288 bin, düşman kuvvetlerinin ise 215 bin idi (Karal, 1996: 458-459, 467).

Bütün bu gelişmeleri yakından izleyen Enver Paşa’nın emriyle 24 Mart günü 3. Kolordu Kumandanlığına bağlı Çanakkale cephesinde-

ki birliklerini bir piyade tümeni (3.) ve bir süvari tugayı ile takviye edilip V. Ordu kurularak kumandanlığına Mareşal Liman von Sanders getirildi (Liman von Sanders, 2006:80). 26 Mart günü Gelibolu'ya gelerek görevine başlayan Liman, karargâhını genellikle Türk subaylardan oluşturdu (BOA, DH. KMS. 31/30, Mühlman, 2004: 71).

25 Nisan öğleden sonra, İngiliz-Fransız kuvvetleri karaya çıkarma harekâtına başladı. Türk askerinin kahramanca savaşmasına rağmen, İtilâf Devletleri kuvvetlerinden önemli bir kısmını karaya çıkarmayı, Seddülbahir ve Kumkale'de tutunmayı başardı (BOA, HR. SYS. 2323/1).

Bunun üzerine Enver Paşa, bu birliklerin defedilmesi için Liman'ın emrine 4 tümen (4., 13., 15. ve 16. tümenler) daha tahsis etti. Ancak, düşman kuvvetlerine tesirli olamayan Sanders bu sefer saldırıdan vazgeçip savunmada kalmayı tercih etti (Sanders, 2006:84).

Pomiankowski'ye göre Liman Paşa burada büyük bir taktik hatası yapmıştı. Çünkü Paşa yanlış bir durum değerlendirmesi yapmış, Bolayır bölgesine, Anadolu kıyısına pek önem vermemişti. Böylece kuvvetlerin dengeli bir şekilde dağıtımını yapılmamış oluyordu. Oysa Saros Körfezi ile Asya kıyısı için birer tümen ayrılıp 4 tümen gücündeki bir kuvvet, sadece gösterilen dış bölgelere değil, aynı zamanda merkeze, yani Seddülbahir-Arıburnu-Çanakkale mıntıklarına sevk edilmeliydi (Pomiankowski, 1990:115).

İtilâf Devletleri'nin dehşet saçan tesirli topları vardı. Türkler, tabyalarındakileri kullanamazken, İngiliz ve Fransızlar ise karaya çıkardıkları birliklerini, ateşiyle korudukları 38 cm'lik ağır deniz toplarına sahipti. Türkler ise, savaş boyunca top cephanesi kıtlığı çekerken düşman tarafında cephane bolluğu vardı. O halde, Türk zaiyatının fazla olmasının sebebi, cephane kıtlığından çok sayıda insanın savaşa girmesiydi (Pomiankowski, 1990:116).

Diğer yandan, İtilâf Devletleri güçlü bir hava filosuna sahipti. Bu durumda Türkler karşı koymada çok güçlük çekiyordu. İşte bu sırada, Mayıs ayı içinde, Almanya'dan 6 uçak geldi ve bunlardan 3 'ü

Çanakkale cephesine gönderildi. Temmuz ayında da 7 uçak ile 3 de balon getirilerek mevcut hava gücü desteklenmiş oldu (Pomiankowski, 1990:117).

Gelibolu Yarımadası'nda bir ay kadar süren çetin savaşlardan sonra durum kritik bir noktaya gelmişti. O kadar çok zaiyat verilmişti ki, yedeklerin bile toparlanıp zamanında cepheye ulaşması mümkün olamamıştı. Üstelik büyük çaplı düşman toplarının ateşi de Türk askerleri için moral bozucu etki yaratıyordu.

İşte tam bu kritik zamanda, Almanya'dan gönderilen denizaltılar savaş alanına ulaşmıştı. 25 Mayıs günü Kabatepe yakınında bir İngiliz gemisi, 26 Mayıs'ta da Amiral gemisi Majestic Eles Burnu önünde torpillendi (BOA, HR. MA. 1132/75). Bu durum İtilâf Devletleri üzerinde büyük bir etki yaratmış ve bunun üzerine diğer gemilerini geri çekmek zorunda kalmışlardı (Pomiankowski, 1990:117-118). Alman denizaltılarının varlık göstermesiyle yaklaşık üç hafta kadar bir süre sakin geçmiş olup, bu arada Türkler de özellikle cephe ikmal yapma fırsatı bulmuştu.

Ağustos ayı başlarına gelindiğinde, düşman kuvvetlerinin adalarda 100 bin civarında asker yığınağı yaparak yeni bir çıkartma harekâtına girişebileceklerine dair haberler üzerine Enver Paşa'nın emriyle, Saros Körfezi'nde bulunan 4 tünden (1., 6., 8. ve 10. tümenler) oluşan II. Ordunun (Vehip Paşa komutasında) Kumandanlığı, emrinde 16 tümen bulunan Mareşal Liman'a verilmişti. Liman bir takım etüdlerden sonra kuvvetlerinin, Anadolu yakasında 3, Seddülbahir karşısındaki cephede 4, Arıburnu cephesinde 3, Saros Körfezi'nde 3 tümen olmak üzere dağıtımını yapmıştı. Seddülbahir ile Arıburnu cephesi arasında kalan bölge için ihtiyat olarak 3 tümen ayırmıştı (Mühlman, 2004:76). Arıburnu ile Saros Körfezi'ndeki birlikler arasındaki 30 km genişliğindeki boşluk ise sadece 2 jandarma taburu ile bir süvari alayı tarafından doldurulmuştu.

Diğer yandan, Ağustos ayı başında Yarımadaya çekilen II. Ordunun yerine, 17. Kolordu (5. ve 15. tümenler) ile 6. Kolordudan (24. 25. ve 26. tümenler) oluşan I. Ordu (Feldmareşal von der Goltz komutasında) Saros Körfezi'ne kaydırılmıştı (Pomiankowski, 1990:119).

Arıburnu ile Suvla arasında İngiliz çıkartması ve Anafartalardaki muharebeler (6-16, 21,27 Ağustos günleri) Çanakkale savaşlarının en büyük ve en kanlı savaşları olarak tarihe geçmiştir. Kendisinden kat, kat üstün düşman kuvvetlerine karşı mücadele ederek kahramanlık örneğini veren Türk askerleri olmuştur.

7 Ağustos günü, Saros Körfezi'nden yürüyüşe geçen iki tümen (Albay Mustafa Kemal komutasındaki 7. ve 12. tümenler) taarruza geçmiş ve İngilizleri kıyı kesiminden püskürtmeyi başarmışsa da, gene de İngilizlerin Anafarta Koyu'ndan karaya çıkmalarına mani olunamamıştı. Fakat İngilizler Gelibolu Savaşı'ndaki tüm kayıplarının takriben yarısını Anafartalar savaşında vermişlerdi (Pomiankowski, 1990:121-122). İngilizler, Çanakkale Savaşı'nın başlangıcından 21 Ağustos 1915 tarihine kadar, 1130 subay, 16478 er ölü, 2371 subay, 59257 er yaralı ve 373 subay, 8021 er kayıp olmak üzere toplam 87.630 zaiyat vermişlerdir (BOA, HR. MA. 1146/82).

Bu arada çok önemli siyasî bir gelişme olmuştu: İngilizlerin yenilgisi özellikle Balkan devletleri üzerinde büyük etki yaratmıştı. Bulgaristan İttifak Devletleri safında yer almaya karar vererek Eylül ayında ordularını savaşa sokmuştu. Yunanistan ile Romanya ise tarafsızlığını sürdürme kararı almıştı.

Avusturya'dan Yüzbaşı Kodar komutasında bir 30,5 cm'lik havan bataryası 15 Kasım 1915'te Uzun Köprü'ye gelmiş ve daha sonra Anafartalar cephesinde mevzilendirilmişti. Aralık ayı başlarında ise, İngiliz cephesinden Türk siperlerine atılan bir kağıtta şunlar yazılıydı: "Yüz Avusturya bataryası gelse bile, İtilâf kuvvetleri gene de Yarımada'daki mevzilerini terk etmeyecektir" (Pomiankovvski, 1990: 126).

8 Aralık günü ise Avusturya'dan Yüzbaşı Manouşeh komutasında 15 cm'lik sahra bataryası Türkiye'ye getirilerek Seddülbahir cephesinde mevzilendirilmişti. Bu batarya ile, İngiliz ve Fransızların olası bir geri çekilmelerine mani olunacak ve böylece imha edileceklerdi. Harekât 7 Ocak'ta başlamıştı. Fakat güçlü bir direniş ile karşılaşmış ve ilerleme kaydedilememişti. Böylece Türklerin tüm gayretlerine

rağmen, düşman 8 Ocağı 9'a bağlayan gecede mevzilerini tahliye etmeyi ve gemilerini çekmeyi başarmıştı. Ancak geri çekilirken çok zayıyat vermişler, çok sayıda askerleri de esir düşmüş ve geride de oldukça çok mühimmat bırakmışlardı (Pomiankowski, 1990:127-128, Mühlman, 2004:167).

İngiliz ve Fransızların Gelibolu Yarımadasından çekilmesiyle, yaklaşık bir yıl süren Çanakkale Savaşları Türklerin nihai zaferi ile sona ermiştir.

Çanakkale Savaşı, sadece dünya tarihinin değil, aynı zamanda harp tarihinin de en önemli hadiselerinden biridir. Bu savaşta orantısız güç kullanılmıştır. Kara orduları ve deniz filosundan oluşan düşman kuvvetleriyle uzun zaman mücadele eden bir kara ordusuna benzer bir başka misal göstermek acaba mümkün müdür?

İtilâf kuvvetleri her türlü desteğin yanında fazlasıyla savaş malzemesine sahip iken, Türkler silah, cephane kıtlığı ve yiyecek, içecek, giyecek sıkıntısı çekiyordu. Ancak onların gerçek vatan sevgisi, inançları ve cesaretleri gibi manevi güçleri vardı. Nitekim, Arıburnu Cephesi'nde şehit düşen Boyabatlı Ömeroğlu Mustafa'nın üzerinde bulunan destandan aşağıya çıkarılan mısralar bunu doğruluyordu: (Kartal, 1996:474-475).

Çanakkale'yi siz sandınız boştur
Davulun sesi de uzaktan hoştur
Saptığınız bu yol bir dik yokuştur
Bugün vatan bizden razı olacak
Nefer şehit, ordu gazi olacak

Çanakkale'yi hiç verir mi Türkler
İstanbul'u alacak bir er,
Var mıdır dünyada: nerede o asker
Bugün vatan bizden razı olacak
Nefer şehit, ordu gazi olacak

Çanakkale'de Türk askerinin göstermiş olduğu moral gücünün nedenli yüksek olduğuna tanık olan Liman Paşa şöyle diyordu: "Türk askerlerinin tahammül kudreti, cesareti, metaneti, övgüye değer bir

şeydi. Muazzam bir filonun ateşi ile desteklenen bir düşmanın sık sık tekrarladığı sayısız saldırılarına karşı savaş alanının egemenliğini korudular” (Karal, 1996:475-476).

Sonuç olarak Türk ulusu o dönemde dünyanın modern silahlarla donanımlı ve en güçlü ordularına karşı göğüs göğüse mücadeleyle kahramanlık ve cesaret örneği sergileyerek Çanakkale zaferini kazanmıştır (Anadol, 2006:400). Tarihin en muhteşem zaferini kazanan “Mehmetçik” için ünlü şair Mehmet Akif in,

“Vurulup tertemiz alnından uzanmış yatıyor
Bir hilâl uğruna yâ Râb, ne güneşler batıyor,
Ey bu topraklar için toprağa düşmüş asker,
Gökten ecdat inerek öpse, o pâk alnı değer”

Dizelerinin yer aldığı “Çanakkale Şehitlerine” adlı yazmış olduğu şiirle ölümsüzleştirilmiştir.

Çanakkale Savaşlarında Verilen Kayıplar

Çanakkale Savaşları, 3 Kasım 1914’de, İngiliz ve Fransız savaş gemilerinin, Kumkale ve Ertuğrul bataryalarını bombalamasıyla fiilen başlamıştı. Tabyaların büyük bir kısmı yıkılmıştı. Seddülbahir yakınındaki bir cephaneliğe isabet eden bir mermiyle 10 subaydan 5’i şehit olmuş, 2’si yaralanmış ve 300’den fazla erden de 75’i şehit düşmüş, 20’si de yaralanmıştı. (Çamoğlu, 1953:12). İngilizlerin bu mücadeledeki kayıpları ise 20 kişidir.

Düşman kuvvetleri, 18 Mart 1915 günü, 12 zırhlı, kruvazör, torpidobot ve mayın tarama gemilerinden oluşan donanma ile Boğaz’a girmişti. Triumph zırhlısının ilk top atışıyla savaş başlamıştı. Bu savaşta Türk bataryalarının hemen hemen tamamı isabet almış, 176 toptan 8’i etkisiz hale getirilmiş ve 40 da şehit verilmişti. 18’i Alman olmak üzere 74 de yaralı vardı. Fransız gemisi Bouvet, manevra yaparken mayına çarparak 700 personeliyle sulara gömülmüş, ancak 5 subayla, 51 er kurtulabilmişti (Karal, 1996:442-443). 4 adet 25 cm’lik ve 14 adet de 19 cm’lik topa sahip olan, 11.800 tonluk İngiliz zırhlısı Triumph 25 Mayıs’da Arıburnu önlerinde batırıldı (BOA,

DH. EUM. VRK. 25/24). Ayrıca, Agamemnon zırhlısı yara almış, Inflexible zırhlısının ise komuta köprüsünde yangın çıkmıştı. Pek çok gemi yara almıştı. Bunlardan Goliath zırhlısı aldığı yaralar sonucunda savaş dışı kalmıştı (BOA, DH. EUM. VRK. 14/100, Mühlman, 2004:120).

Bütün bunlara rağmen Amiral Robeck mayın tarama gemilerine ilerleme emri vermişti. Ancak Irresistible ve Ocean adlı gemiler mayınlara çarparak kısa sürede batmışlardır (Saraçoğlu, 1953:19-24). Inflexible zırhlısı ise çok hasar görmüştü ve İmroz açıklarında karaya oturmuştur (Çamoğlu, 1953:34).

Netice itibariyle bu savaşta 6 Fransız zırhlısı ve denizaltısı, 14 İngiliz zırhlı ve denizaltısı olmak üzere İtilâf kuvvetlerinin kaybettikleri gemi sayısı 12 kayıp ve 8'i de ağır hasarlı olmak üzere 20 dir.

Buna mukabil Türk tarafının kaybı ise 2 zırhlı ve bazı orta menzilli toplar kullanılmaz hale gelmiştir (Pomiankowski, 1990:110).

İnsan zaiyatı ise, 3 subay şehit olmuş, 2'si de yaralanmıştı. 42 er şehit olmuş, 50'si de yaralanmıştı (Saraçoğlu, 1953:73-74).

Öte yandan 9 top savaş dışı bırakılmıştı. 9 torpil hattından sadece 1 hat bozulmuş, diğerlerinin durumu iyi idi. Dardanos bataryasına 4000 mermi atılmıştı (Çamoğlu, 1993:34, Mühlman, 2004:66).

Enver Ziya Karal'a göre, Çanakkale savaşlarında iki taraf da ağır kayıplar vermişti. İngilizler, savaş alanlarına 459 bin insanı taşımışlardır. Bunlardan 119 bini ölü ve yaralı olarak savaş dışı kalmıştı. Ayrıca 100 bin hasta ve güçsüz olan insan da geriye gönderilmiştir. Fransa'nın bu savaşa katılan asker sayısı 80 binin üzerinde olup, kayıplarının sayısı da 26 bin civarındadır. Türklerin kaybına gelince, 260 bin kişi olduğu tahmin ediliyordu. Bunlardan 60 bini şehit olmuş, 152 bini yaralanmıştı. Yaralılarından tedavi olan 42 bin kişinin tekrar savaşa katılmış olduğu gösterildiğine göre, 110 bin kişinin ağır yaralı ve güçsüz durumda olduğu kabul edilmektedir (Karal, 1996:474).

Diğer yandan, General Pomiankovski'ye göre Çanakkale Savaşlarında iki tarafın verdiği kayıplar oldukça çoktu. Türklerin Ana-

fartalar Savaşı'nda 22 piyade tümeni (yaklaşık 300 bin asker) Gelibolu Yarımadası'nda bir araya gelmiş olup bu savaştaki kayıp ve yaralılar şöyledir:

55 bini şehit, 21 bini hastalıktan ölenler, 100 bin civarında yaralı, 64 bin hastalıktan dolayı terhis olanlar, 10 bini kayıp (esir) olmak üzere yaklaşık 250 bin asker zaiyatı vardır. Çanakkale savaşlarına takriben 500 bin asker katıldığına göre, asker kaybı, savaşa katılanların tamamının % 50'sini teşkil ediyor demektir.

Fransız ve İngilizlerin kaybına gelince; Pomiankowski'ye göre savaşa katılan asker sayısı 550 bin civarındadır. Bu sayının 470 bini İngiliz askerleri, 80 binini ise Fransız askerleri oluşturuyordu. İtilâf Devletleri'nin savaşta, ölü, yaralı, esir ve kayıpların sayısının 160 bin (120 bini İngiliz, 40 bini ise Fransız) olduğu tahmin edilmektedir. Hastalıktan terhis olanların sayısı ise 128 bin civarındaydı. Öyleyse düşman kuvvetlerinin bu savaşta toplam kaybı 288 bini bulunduğu anlaşılmaktadır (Pomiankowski, 1990:129-130).

Çanakkale Zaferinin Önemi

Stratejik Açıdan;

Konumu ve tarihi itibarıyla İstanbul Boğazı, Karadeniz'e açılan kapısı, Çanakkale Boğazı ise Ege Denizi'ne açılan kapısı ile geçmişte olduğu gibi günümüzde de stratejik önemi haiz bir bölgedir. Nitekim, I. Dünya Savaşı'ndan önce, Enver Paşa'nın Londra'yı ziyaretinde Churchill'le bir Dünya Savaşı çıkması konusundaki tartışmaları sırasında, Churchill'in Paşa'ya "böyle bir savaşta eğer Türkiye Almanya'nın tarafını tutarsa, İngiliz filosu Çanakkale Boğazı'nı zorlayıp geçecek ve İstanbul'u alacaktır" demesi çok manidardır ve İngiltere'nin Boğazlara verdiği önemi göstermektedir (Karal, 1996:430).

Eskiden beri Avrupa ile Asya ülkeleri arasında başlayan ekonomik, ticari, siyasî ve askerî ilişkilerde Boğazlar önemli geçiş noktaları olarak görülmüştür. Nitekim Boğazların önemi konusunda Napolyon: "İstanbul bir anahtardır. İstanbul'a egemen olan dünyaya hükmedecektir. Eğer Rusya Çanakkale Boğazı'nı ele geçirecek olur-

sa, Tulong, Napoli ve Korfu kapılarına dayanmış olacaktır” sözüyle Fransa'nın Boğazlar üzerindeki hassasiyetini vurgulamaktadır (Bayındır:123,125).

Askerî Açıdan;

Çanakkale Muharebeleri Türk askerinin dünyanın en güçlü savaş gemilerine ve modern silahlarıyla teçhiz edilmiş ordularına karşı koyabilecek güçte ve ruhta olduğunu göstermiştir. Ayrıca dünyanın en büyük deniz gücüne sahip olan İngiltere'nin dev filosunun bu savaşta acizliğini ortaya koymuştur.

Çanakkale savaşları, İngiliz ve Fransızların yaklaşık 500 bin askerini bu cephede bulundurma zorunda bırakarak diğer cephelerin kuvvet dağılımında tesirli olmuş ve neticede savaşın genel seyrini etkilemiştir.

Üst üste elde edilen iki zaferle Türk askerinin morali yükselmiş, Türk ordusunun Balkan Savaşı'nda zedelenen prestiji de kurtarılmıştır. Çanakkale savaşlarıyla Mustafa Kemal gibi Bağımsızlık Savaşı'nın eşsiz lideri kazanılmıştır (Bayındır:129-133).

Siyasî Açıdan;

Çanakkale savaşları, I. Dünya Savaşı'nın seyrini değiştirerek Çarlık Rusyası'nın çöküşünü hazırlamış olup İngiltere'de ise hükümet değişikliğine yol açmıştır.

İngiliz-Fransız deniz filosunun ağır yenilgiye uğrayıp Boğazları geçemeyişi, İngiltere ile Fransa'nın siyasî ve askerî prestijini bir hayli sarsmıştır.

Diğer yandan İngiltere sömürgelerinde en çok Müslüman bulunan bir Avrupa devletidir. Bu yüzden Türklere verilecek bir dersle, tüm Müslüman sömürgelere gözdağı verilecek, onların içindeki özgürlük umutları yok edilecekti. Ama bu savaşla İngilizler siyasî emellerine ulaşamadılar (Bayındır:134-137). Çanakkale'de kazanılan zaferden sonra Bulgaristan İttifak Devletleri yanında yer almıştır. Netice olarak Çanakkale savaşlarıyla Rusların sıcak denizlere geçişi önlenmiştir. Türk milletinin büyük önderi Mustafa Kemal yara-

tilmiş ve Millî Kurtuluş mücadelesinin temelleri atılmıştır (Aksan, 2007:7-8, 15).

Ekonomik Açıdan;

İtilâf Devletleri Boğazlara hakim olup geçiş yapsalardı, Rusya dış alım-satım imkanına kavuşmuş olacak, İngiltere ve Fransa da, Rusya ve Romanya'nın zengin buğday ürünlerinden istifade ederek hem silahlı kuvvetlerin, hem de halkın yiyecek ihtiyaçları karşılanmış olacaktı.

I. Dünya Savaşı'nın başında Boğazların kapatılması ticari ilişkileri de olumsuz yönde etkilemiştir. Çanakkale Zaferi, sadece Rusya, İngiltere ve Fransa'nın değil, diğer Batılı devletlerle olan karşılıklı ticari ve ekonomik ilişkileri de olumsuz yönde etkilemiştir. Ne Rusya buğdayını Akdeniz'e ulaştırabilmiş, ne de ihtiyacı olan silah ve malzemeyi alabilmiştir. Ayrıca Boğazlar deniz ulaşımına açık olsaydı, Karadeniz'de bulunan 120 parça ticaret gemisinden yararlanma imkânı doğacaktı (Bayındır:138-139).

Sonuç

Çanakkale savaşlarında yaklaşık 250 bin şehit ve kayıp veren Türk milleti, çoğunluğu üniversite mezunu, öğretmen, doktor, mühendis, ekonomist, mimar vs. pek çok okumuş aydınını kaybetmiştir. Bunlar, beyin gücü olarak kısa zamanda yerleri doldurulamayacak nitelikli insanlardı. O bakımdan, ülke ekonomisine katkı sağlayıcı güç açısından büyük bir kayıptı. Nitekim, bu kayıpların olumsuz etkilerinin, özellikle de Bağımsızlık Savaşı boyunca hissedildiği görülmüştür. O günkü oldukça ağır ve kısıtlı imkanlarla Batının en güçlü ordularına karşı kazanılan ve tarihe altın harflerle yazılan Çanakkale Zaferi bugünkü teknolojik imkanlar içerisinde gerektiğinde vatan savunmasında daha büyük zaferler kazanabilecek durumda olduğumuzu göstermektedir. Bu bakımdan Anafartalar Kumandanı Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün "Yurtta sulh cihanda sulh" özdeyişiyle barışçı olmanın, ata yadigârı olan bu vatanın tehlikeye maruz kalması halinde de, tek vücut olarak kahramanca müdafaa etmenin her Türk vatandaşının en kutsal görevi olduğu bilincindeyiz.

Kaynakça

- Aksan, Y., **Bir Avuç Kan Bir Avuç Toprak Çanakkale**, Ankara 2007.
- Albayrak, M. - Yılmaz, T.; **Sorularla Çanakkale Muharebeleri I.**, İstanbul 2007.
- Andol, C.; **Tarihe Hükmeden Millet Türkler**, İstanbul 2006.
- Bayındır, N., **Bir Zafer Öyküsü Çanakkale**, Martı Yay. İstanbul ty.
- BOA. DH. EUM. VRK. 14/100.
- BOA. DH. EUM. VRK. 14/69.
- BOA. DH. EUM. VRK. 25/24.
- BOA. DH. KMS. 31/30.
- BOA. HR. MA. 1123/38.
- BOA. HR. MA. 1132/75.
- BOA. HR. MA. 1146/82.
- BOA.HR. SYS. 2323/1.
- Bulut, A-Yazan N-Kaya N., **Türkün Şeref Destanı Çanakkale Savaşları**, İstanbul 1986.
- Çamoğlu, Ş., **18 Mart 1915 Çanakkale Zaferi**, Çanakkale 1953.
- Karal, E. Z., **Osmanlı Tarihi**, IX. Cilt., TTK Yayını, Ankara 1996.
- Kayabak, İ.-Arslanoğlu, C., **Çanakkale Zaferi 1915**, Ankara 1975.
- Mühlman, C., **Çanakkale Savaşı**, Çev. Sedat Ümran. İstanbul 2004.
- Pomainkovski, J., **Osmanlı İmparatorluğu'nun Çöküşü**, Çev. Kemal Turan. İstanbul 1990.
- Sanders, Liman von., **Türkiye'de Beş Sene**, İstanbul 2006.
- Saraçoğlu, A. C., **Çanakkale Zaferi**, İstanbul 1953.
- Yıldız, Y., **Atatürk İlkeleri ve İnkilâp Tarihi**, Ankara 2004.

